

Jale Özata Dirlikyapan, *Edebiyatta, Sinemada, Televizyonda Tür Kuramı: Temel Metinler*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2018, 367 s.

Değerlendiren: Muzaffer Musab Yılmaz

Türler, üretimin ve tüketimin kitlesel bir boyutta gerçekleştiği günümüz dünyasında, büyük oranda bir yapıtı tanımlayan, ona belirli bir anlam dünyası ihdas eden; böylelikle onu olduğundan daha sınırlı ve verili bir alanda tutan; ve bu özelliği ile çoğu zaman pejoratif bir anlamda da değerlendirilen yapılar olarak kabul edilir. Peki, bu gerçekten böyle midir? Türler, sanat yapıtını, onun biricikliğini alıp götürün, onu her biri bir diğerinin aynı olan sonsuz sayıda yapıtın yeni bir ögesi hâline mi getirir? Tür olgusu, sanatsal üretileri sınıflandırma ve değerlendirme işlevini yerine getirmenin ötesinde, tanımını bütünlüklü bir şekilde yapılabilecek bir kavram mıdır? Sınırları belli bir tür tanımını yapılabilir mi? Türler tarihsel midir yoksa verili zamanı aşan bir yapıda mıdır? Editörlüğünü Jale Özata Dirlikyapan'ın yaptığı, tür kuramı üzerine on iki çeviri makaleyi dilimize kazandıran *Edebiyatta, Sinemada, Televizyonda Tür Kuramı: Temel Metinler*, merkezine bu soruları alır. Her bir makale, tür olgusunu yalnızca tek bir medium penceresinden ele alsa da genel anlamda bir tür olgusu tartışmasına gider ve okuyucuya kavramın klasik tanımlarının ötesinde yeni bakış açıları kazandırmayı amaçlar.

Çalışmalarını akademik alanda sürdüren Özata Dirlikyapan'ın yayımlanan iki kitabının yanında iki de kitap çevirisi bulunmakta. Yazılarının merkezinde ise büyük oranda, Türk edebiyatı içerisinde belirli bir yazım geleneğine tam anlamıyla bağlı kalmayan, kendi seslerini bulma arayışında olan, içerikle birlikte biçimsel denemelere de girişen yazarların önemli bir yeri var. Özata Dirlikyapan'ın çalışmalarını bundan dolayı her zaman yeni bir şeyler keşfetme çabası içerisinde olan, öz düşünümsel bir yazım tarzına sahip yazarların farklı yönlerini keşfetme girişimleri olarak görebiliriz. Yazarın modernist yazarlara olan ilgisi, içerik kadar, belki ondan

@ Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi. muzafferyilmaz@sakarya.edu.tr

ID <https://orcid.org/0000-0001-9491-1048>

© İlmi Etüdler Derneği
DOI: 10.12658/D0249
insan & toplum, 2020.
insanvetoplum.org

daha fazla bir oranda biçimsel konulara odaklanmasını beraberinde getirir. *Edebiyatta, Sinemada, Televizyonda Tür Kuramı: Temel Metinler* adlı derleme kitabı da yazarın bu ilgisi uyarınca ortaya çıkan bir eser olarak görülebilir. Kitap boyunca temelde, tür olgusu üzerine var olan tanımlamaların ve kabullerin gerçeklikten uzak bir yapıda olduğu görüşünden hareket edilir. Bu olgunun okuyucuda oluşturduğu kafa karışıklığı ve literatürde meydana getirdiği düzensizliği göstermesi bakımından tercih edilen makaleler, sanatsal üretim alanına, sınırları kesin şekilde belirlenmiş tanımlar koymanın ve doğası gereği biricik olan sanat yapısının çevresine bu tanımlar uyarınca sınırlar çekmenin ne denli zorlu ve çoğu zaman gereksiz olduğu ilkesinden hareket ediyor. Klasik tür anlayışı bağlamında, sanat ürünlerinin sınırları önceden belirlenmiş kümelere bölünebilir eserler olarak kabul edilmesini sorgulayan yazarlar, türlerin toplumdaki, sanat dünyasındaki ve metinsel düzlemdeki dönüşümlere ayak uydurabilen esnek yapılar hâline getirilmesi gerektiği mesajını vermekte. Yazarlar bunu sağlamak için de tür olgusunun yazar/yönetmen, okuyucu/izleyici ve endüstri tarafından farklı anlamlara gelebilen, sınır koymaktansa birer etiket görevi gören, dinamik ve dönüşüme açık yapılar olarak kabul görmesi gerektiği üzerine fikir birliği göstermekte.

Kitapta tercih edilen makaleler, tür olgusunun literatürde meydana getirdiği yapısal sorunları büyük oranda biçimsel bağlamlar uyarınca ele alır. Bu yönüyle kitap, bir yöntem kitabı olarak değerlendirilebilir. Fakat kitap boyunca ele alınan temel meseleden bir sapma meydana getirme pahasına, türlerin nasıldan ziyade neliğine değinen makalelere de yer verilir. Örneğin, Robin Wood, *İdeoloji, Tür, Auteur* adlı makalesinde, türleri toplum temelli gerilimlerin gün yüzüne çıktığı, sorunlaştırıldığı ve olası çözümlerinin arandığı metinler olarak kabul eder. Türsel bir ürünün yaratıcısı konumundaki auteurun önemine vurgu yapan yazar, bir birey olarak auteurun ideolojik gerilimleri belirginleştirdiğini ve meselelere estetik değerler kazandırdığını belirtir.

Bir diğer örnek ise Linda Williams tarafından kaleme alınan *Film Bedenleri: Toplumsal Cinsiyet, Tür ve Aşırılık*'tır. Türsel metinleri, toplumsal cinsiyet ekseninde değerlendiren ve bu olguyu kadın bedeni aracılığıyla sergilenen zevk, korku ve acı bağlamında ele alan yazar, türlerin popüler kültür ürünü olarak esas itibarıyla kültürümüzdeki, cinselliğimizdeki ve kimliğimizdeki sorunları ortaya çıkardığını vurgular. Bilindiği gibi beden, sosyal bilimler alanında büyük anlatı ve yapılarla karşı duyulan güvensizliğin bir sonucu olarak neşvünema bulan postyapısal yaklaşıma göre; mutlak ve verili olmaktan ziyade birtakım güç ilişkileri uyarınca hayat bulan dinamik bir yapıdır. Yazar da bu yaklaşım uyarınca bir tür okuması gerçekleştirmektedir. Tür olgusunun biçimsel sorunlarının tartışıldığı bir eserde, beden de tartışılmaya

açılması şüphesiz kitabın temel düşüncesinin tamamlayıcısı durumundadır. Kitap boyunca temelde, tarih ötesi bir boyuta sahip bütünsel tür yapılarının var olamayacağı düşüncesi, edebiyat, sinema ve televizyon ürünlerinden hareketle ele alınırken Linda Williams'ın makalesi buna cinsiyet, kimlik ve bedeni de ekler ve bu yapıların da toplumsal düzlemde oluşturulan söylemler olduğu görüşünden hareket ederek kitabın genel boyutta tartıştığı meseleleri mikro düzleme taşır.

Bugüne değin, programlarının daha az sanatsal kabul edilmesi ve günümüze daha yakın bir dönemde kitleleşmiş olması gibi nedenlerden dolayı televizyonda tür olgusu, edebiyat ve sinemaya oranla literatürde kendisine daha az yer bulmuştur. Kitabın bu alana edebiyat ve sinema türleri ile aynı miktarda yer ayırması, onun önemini artıran bir etken olarak karşımıza çıkmakta. Tür olgusu tartışmalarına televizyon programlarının da dâhil edilmesi aynı zamanda kitabın oluşturmaya çalıştığı tartışma eksenini de zenginleştirmekte. Bölüm yazarlarının da belirttiği gibi edebiyat ve sinemada üzerinde kısmî de olsa fikir birliğine varılmış türsel yaklaşımların varlığı kabul edilse bile televizyon programlarının kültürel olarak daha özgül, zamansal olarak da (her bir bölüm için) kısıtlı yapısı, klasik tür yaklaşımlarının dikiş yerlerinin zorlandığını gösterir. Bu programların karakter ve tema çeşitliliğini edebiyat ve sinemaya oranla daha çok barındırması, genellikle her hafta tekrar etmesi, sermayeyle yakın ilişkisi ve güncel ile olan bağlantısı, türler arası birleşmeler ve melez türlerin oluşumu ile birlikte yeni türsel yaklaşımların gerekliliğini açığa çıkaran önemli özellikleri arasında kabul edilebilir. Editör, televizyonda tür olgusu tartışmalarına önemli bir yer ayırarak kitabın tartışma zeminini güçlendirir ve temel meselesi üzerindeki vurgusunu artırır.

Tür teorisi üzerine kabul görmüş makaleleri dilimize kazandıran kitap, bu özelliği ile literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmakta. Edebiyat ve sinemada çoğunlukla metni oluşturan ve çevreleyen yapıların bir tasnifi olarak kabul gören, bundan dolayı onun sanatsallığını kısıtlayan bir unsur olarak değerlendirilme eğiliminde olan bu olgunun, esnek bir yapıya sahip yararlı bir kılavuz olarak da ele alınabileceğini savunan eser, bunun da ötesinde, tür olgusunun teorik düzlemde üzerinde fazlasıyla durulmayı hak ettiğini ileri sürerek bu alanda çalışanlara yeni ufuklar açma girişiminde de bulunmaktadır.